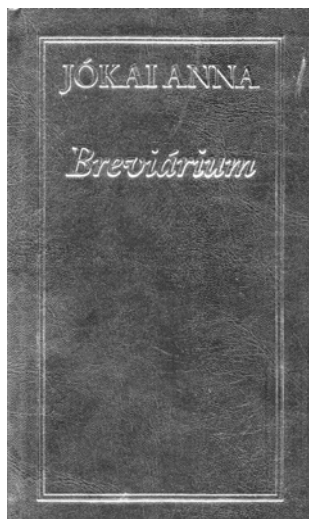


Az igazságismeret oltalmában

JÓKAI ANNA KÉT ÚJ KÖNYVÉRŐL



Széphalom Könyvműhely
Budapest, 2005
227 oldal, 2500 Ft

„Voltak idők és vannak népek, ahol vallás, tudományfilozófia és költészet egy volt, és ma is egy. Még nem is olyan régen azt tartották, hogy ez az egység a primitív differenciálatlanság jele. Ma tudjuk, hogy nem. Milyen szabadság: a költő átléphet a pap területére, s a gondolkozó a költőéire; milyen biztonság: a gondolat ugyanazt jelenti a filozófiában, a tudományban és versben. A bölcsész költeményt ír, és a pap tudományt, mindegy.” – Az idézet azoknak a nehezen elfelejthető Hamvas Béla-i tanulmánykezdéseknek egyike, amelyek a megfellebbezhetetlen igazságismeret erejével tüstént a gondolkodásfolyamat végeredményéhez kalauzolják az olvasót. A Jókai Anna számára oly fontos hamvasi életmű *Poetica metaphysica* című darabja már címével is segít megragadnunk, körülkeríteni azt a tartományt, amelyben az író két legújabbban megjelent könyve oly félreérthetetlenül otthonos. Talán csak két apró igazításra volna szükség a tökéletes illesztéshez: a „metafizikai” fogalom mellé, de még inkább elébe esetünkben a spirituális kívánczik; valamint időközben átértékelődött múlt és jelen, „régén” és „most” viszonya, kivált a szópárok második tagjának jelentése. Jókai Anna nemhogy kitüntetné a „most”

idejét, időszakát, sokkal inkább a „létfelédtség” érájának tudja – hogy egyúttal egy másik filozófust idézzünk.

Mielőtt azonban a két kötet hívogató gondolati ajándékai felé nyúlnánk, föl kell tenni a kérdést: összehasonlítható-e egyáltalán a *Jókai Anna Breviárium*, illetőleg a rövidprózákat tartalmazó *Majd* című gyűjtemény? A kérdésre, úgy vélem, kétféle válasz adható. Az egyik az irodalom szempontját tükrözi: e szerint a két kötet *lényegében* tér el egymástól, minthogy a *Majd* megformált műveket (műegészeket) tartalmaz, hosszabbakat-rövidebbeket egyaránt; a másik gyűjteményben viszont csak kiindulópont, csak – magas igényű – ürügy az egyes opusz; a művek helyébe gondolatok lépnek, tömör és elszigetelt, kiragadható megfogalmazások, amelyek együttese, egymásutánja jóval esetlegesebb, ám azáltal, hogy a könyv összhangzó, belső rendszerében lenyűgözően „önismétlő” rendszert, szerkezetet, szerkezetet hoz létre, a figyelmes olvasó tudatában igazi hitvalláskönyvvé, igazságmondó tankönyvvé, bölcséleti memoriterré alakul. Az eredeti művekből eszmehordozó aforizmák, szentenciák lépnek ki, már nem is egyik-másik regény, elbeszélés vagy elmélkedő írás, hanem egy következetes, páratlanul koherens, mégis kiegyensúlyozott,

hanghordozásában kinyilvánító és megválaszoló *tanítás* képviselőjében. Ez a könyv csakis ugyan breviárium, akár a szó egyházi kanonikus értelmében is: mindennapra kínál olvasni, no meg *mondanivalót*; s az eszmék száz- meg ezerféle kifejezőmódja mindvégig – helyesebben: lezárhatatlanul – egylényegű. A breviárium egészében szelíd parancs, részleteiben csupa elrendező, elirányító, elnyugtató mondás – olyan kimondások, melyek külön-külön is visszavárnak.

Az olvasókönyv létrejöttéhez azonban szükség volt egy jó szemű, biztos kezű, az eszmei vonulatokat is átlátó, de a fáradságos aprómunkától sem húzódozó szerkesztőre, akit nem egyes témák, gondolatok vonzanak, hanem „csak” az egész életmű iránti szeretetteljes „elfogultság” vezérel. Tenke Sándor munkálkodása túl is mutat a kötet pusztá összeállításán: bizonyos fókig társszerzőjévé válik az író-gondolkodónak, akinek a legkülönbözőbb műfajú írásműveiből – regényből, novellából, esszé- és tanulmányból, meditációból, versből és „versimá”-ból s nem utolsósorban interjúból, beszélgetésből – egybehordta és fölépítette a könyvet, az ő előszavának szép kifejezését idézve: ezt a „minőségi életre vezérlő kalauzt”.

Mennyi szerves kapcsolódásra, mennyi logikus (az eszmélkedés transzcendens irányultságában logikus) összefüggésre derül fény a könyv lapozgatásakor! Kitűnik, hogy Jókai Anna életműve mintegy vízszintesen és függőlegesen is folyamatos; nincsenek rekeszei, címkéket nem tűr, lényegi megnyilatkozásai átlépnek a műfaji határokon. Ha a horizontális „fejlődést” nézzük, „mindössze” a szó kisugárzásának erősödéséről beszélhetünk, hiszen a *mű* már úgyszólván a kezdetektől lélekfordozó – ez a tulajdonság (és fogalom), ez a szüntelen aktivitás pedig a szóban forgó életműben egyjelentésű azzal, hogy *Krisztushordozó*. Ha pedig Jókai Anna művészetére és tanítására figyelünk – azaz engedünk a szövegből ki-kihallható *megszólításnak* –, úgyszintén réstelen folytonosságot észlelhet látó szemünk, tapintó kezünk: az eszme leglényege (a „három” elveként – lásd a régebbi, tömör és sugallatos kötetcímet) a szélső(séges) álláspontok, az egyszinten viaskodó indulatok, a féloldalas eszmék, rögeszmék meghaladása; mégpedig nem valamely középúton haladva, hanem sokkal inkább egy magasponthoz igazodva. Amit tehát követni kell, az a magasság, a „mennyei”, maga a követés, az igazodás viszont földi cselekvés, földi felelősség. A földön, az anyagi létezésfeltételek között zajló életet ilyenformán mindig csak a transzcendens, a szellemi lét és irány igazolhatja; ám ez az ontológiai rangsor nem kárhoztatja másodlagos, avagy látszólagos *életet*: Jókai Anna éppen a földi egzisztencia, a testi-anyagi létezés, a mindennapi munkálkodás, a (még) evilági vigasz megbecsülésére (és örömére!) figyelmeztet.

A magasabb szempont igaza felismerhető az emberi egzisztencia minden kapcsolatában: egyén és társadalom, férfi és nő, ifjúkor és öregség, cselekvőség és szemlélődés viszonylataiban. Magam most két ilyen reláció dilemmáira veszem igénybe a könyv (az életmű) segítségét. Mindkettő átér, áthúzódik az úgynevezett napi politika harci, sőt háborús mezejére, amely aláássa már a szavak pusztá értelmességét s használhatóságát is: Jókai Anna mindig arányos és mindig lényegi megfogalmazásai azonban képesek arra, hogy megtisztítsák a veszekedő hangot a rekedt düh zörejeitől, és megteremtsék a józan, *méltányos* érvelésnek, a jóhiszemű szóértésnek a légkörét.

(És itt, ezen a ponton, hadd váltsak nézőpontot és hangot. A magam gondolati élményeiről fogok írni mindenekelőtt: afféle olvasónapló készül tehát. Mivel már módomban

volt alaposabban és – remélem – objektívebben is feldolgozni az életművet, ezúttal megengedem magamnak, hogy saját olvasói érintettségem nevében írjak.)

Az író egy 2002-es nyilatkozatában így fogalmaz hazá-élményéről: „... én a hazámat, a kicsiny Magyarországon kívül... önmagamban keresem! S akkor az a tág, univerzális hazá képe jut eszembe, amit úgy nevezünk, hogy szellemi létezés, szellemi világ.... Az ember nemcsak biológiai lény, akit a közvetlen környezete határoz meg; bizonyos értelemben nem is csak társadalmi lény, amely a hazájában éli meg az aktuális gondokat, hanem mindent átfogóan: az univerzum gyermeke ... Tehát a hazá, az valóban valahol nagyon a magasban van! És ez nincs ellentétben azzal, hogy higgyek abban, hogy nem véletlenül ide születtem, ebbe a kicsiny és nehéz sorsú Magyarországba!” (53–54.)

Az univerzalizáció igényének és a vállalt helyhez kötöttségnek árnyalt hitvallása ez a néhány mondat. Az ontológiai – és persze metafizikai – elsőbbség, szó szerinti magasabbrendűség azonban félreérthetetlenül az egyetemességben otthonra találó tudatosság szintje. Mélyen keresztény gondolatvilág (és életérzés) annak a Pál apostolnak szellemében, aki szerint a Krisztusban egyesülő, Krisztust „magukra öltő” emberek közösségében „nincs többé zsidó, sem görög”.

A *Három*-kötetből való a következő részlet: „A »magyarkodás« pótcselekvés, valami fontosabb helyett, pusztá handabanda ... »Magyarnak lenni« azonban reális állapotunk, nem tagadni, hanem szüntelen nemesíteni kéne. Nem *mások ellen*, hanem *mások érdekében* is.”

A Jókai Anna gondolataiból mindig kicsendülő felelősségérzet megfelelő szérum a nemzethez való viszony indulati potenciálja ellen is. Mert közösségeknek, közönségeknek, de leginkább tömegeknek nemritkán ugyanolyan ingerekkel lehet kedvükben járni – jegyzetem tovább ezt a naplót –, mint az egyes embernek. Ártani is. A folytonos szenvedés, az áldozatjelleg kidomborításától, a permanens sérelemérzés, a megrögzött sérelemtudat érvrendszerének kizárólagos magyarázó elvé emelésétől ugyanis csak a bosszúvágy, a gyűlölet kap erőre. Ez az indulatsomó pedig – vélem – végső soron a tudatosság szintje alá szorult kisebbségi érzés szülöttje, s úgy növekszik, úgy bonyolódik bele önmagába, akár a hasonló tévképpzellet viaskodó egyénben. Nem is oly ritka jelenség viszont, hogy a valóban hasznos, a „nemesítő” hazafiság igencsak furcsa, tekervényes utakon közlekedik. Néha bizony a szidalmazás, a botrányceltetés az ő hiteles kifejeződése, nem pedig az édesbús szerelmi vallomás vagy a mások ellen szegezett védőbeszéd. Adynak egynémely, hazáját korholó magyarságverse, mindenki tudja – vagy ma már megint nem mindenki? – nagyobb hasznára volt a magyar önismeretnek, de önbecsülésnek is, mint számos akkori és későbbi költő-író könnyes elandalodásai vagy színpalhasogató magyarságáriái. De eszünkbe juthat messzebből akár Henrik Ibsen példája is, aki érett férfiként elhagyta Norvégiát, huszonhét évig (!) Rómában, majd német városokban élt és alkotott, és onnan szidta-csepülte – drámákban, levelekben csakúgy, mint a legkülönbözőbb fórumokon – a hazájában uralkodó társadalmi, politikai, vallási és erkölcsi állapotokat. Aligha kétséges azonban, hogy bár tartózkodott Norvégia dicsőítésétől, még sokáig ő lesz Norvégia legfőbb dicsősége.

A két – mindkét – könyvnek az irodalomról, az irodalmi kultúráról nyilatkozó, a mindenkor tiszta szempontú *magasság* jegyében válogató s onnan a magasból szellemi térképet rajzoló értékrendjének figyelembevételét az a további tanulságot érleli meg bennem,

hogy a szellem munkálkodásában (avagy talán mindenféle munkálkodásban?) nem a hitvallás, nem a programbeszéd, nem a kiáltozó kiáltvány, hanem a minőség dönt nemzetvállalásunkról. – Kosztolányi 1922-ben így ír Tolnai Vilmosnak, aki hiányolta belőle az „igazi” magyarságérzetet: „Ami a magyarságomat és magyarságról való véleményemet illeti, egy beszélgetés során csakugyan azt mondtam önnek, hogy a nyelv a leghatalmasabb és leginkább alkotó nemzeti erő. Aki tökéletesen, művészién beszél Arany nyelvét, közelebb van szívemhez, noha német vagy tót származású, mint a zsíros fajmagyar, ki hatszáz szóval él, és nincs semmi öntudata. Nyugodtan hirdethetem ezt én, ki fajmagyar vagyok... stb. stb.” Pedig... pedig ő, Kosztolányi szerkesztette – saját szavaival – az „első magyar irrendata könyvet”, 1920-ban, *Vérző Magyarország* címmel.

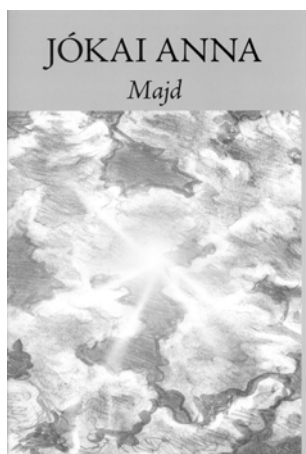
Újabb tájékozási pont: Jókai Anna felelős szava olykor mintha azok helyett is szólna, akiket hivatás és hierarchia jelölt ki az Ige hirdetésére. Mert kimondja, hogy a „krisztusi gondolatot a pogány Róma ... nem tudta megtörni. De hajszál híján megtörte a diadalmas egyház, mikor az *inkvizíciót* a híveire szabadította. Isten nevében művelte az istentelent.” – Istenbe vetett hitnek és gyakorlati, magatartásbeli hitelességnek legfontosabb és legitimozatosabb találkozási pontja a szeretet, amely Jókai Anna rendkívüli morális igényességének, egész etikájának alfája és omegája. A szeretet, amelynek „lényege nem végtag-remegtető elgyöngülés, hanem éppen a középpontba gyűjtött határozottság. ... A szeretet nem ordít, nem liheg. ... A szeretet nem toboroz híveket, inkább szétszóródva szaporodik.” Az idézet forrása, a *Karácsony. Erőszak, szeretet, fásultság* című írás (a Breviáriumban: 211–215.) számomra immár hozzáolvasható és hozzá is olvasandó az első Korintusi levél nagy szeretetvallomásához.

E kulcsfogalom újraértelmezésének különben a régi jelentés korunkban szinte váratlan fölfedése ad hitelt; ahol is a „régien” éppen nem muzeális jelleget, sokkal inkább őseredetű, romlatlan állapotot kell értenünk. A szeretet idézett jellemzése csakúgy, mint másutt a hité, a nemzethűségé, a segítése, a szolidaritásé vagy a szabadságé, egyúttal lehetővé teszi az akármiféle világnézetű, de mindenesetre *fogékony* olvasó számára, hogy magában és magának eltávolítsa ezen szavakról a közhasználatban rájuk rakódott kopásokat, szennyeződések, kétes ujjlenyomatokat.

Aki olvasta a *Ne féljete*k című regényt – és számos jelből ítélve igen nagy és egyre bővül az ilyen olvasók száma –, aligha lepődik meg, ha azt mondom, hogy az egyéni léleknek talán az öregedéssel és egyáltalán a halálfélelemmel foglalkozó gondolatok és eszmefuttatások nyújtják a legkevésbé nélkülözhető segítséget. De Jókai Annánál a halálközelség tényéhez és érzetéhez sem az olcsó tabudöntögetés vagy a különlegességet megillető borzongás-borzongatás kapcsolódik. Mindenkinek, minden életkorban *feladata* az, hogy bensőleg tájékozódjon léte értelméről. Ám nem felejtették el: Jókai Anna számára ez a tájékozódás nem csupán értelmi művelet, hanem cselekvés is. A felelősség vállalása és gyakorlása. Nehéz egyetlen rövid summázattal érzékeltetni ezt az egyszerre szelíd és szigorú etikát. Mégis, talán a következő mondatot választanám (181.): „... számomra a világ nem nyújt semmit, ha én a világnak nem nyújthatok.”

*

A *Majd* című gyűjtemény a világ metafizikai rendeltetésével való megismerkedés és megismertetés könyve. Érdemes folyamatosan, előrefelé haladni benne. Ha így teszünk, az előidőtől nem is az idők végéig, hanem az idő (és időszámítás) utáni fordulópontig vil-



**Széphalom Könyvműhely
Budapest, 2005
97 oldal, 2400 Ft**

lannak föl előttünk a transzcendens és immanens emberi és természeti univerzum képsorai és eszmeláncolatai. Időt-lenségéből időtlenségbe vezet ez a új isteni és emberi szín-játék – ami közbül van, megvan, történik, lezajlik (az egyén meg a közösség történelme) a más, a feljebb való tudás, gondviselés, létezés kettős távlatától kap értelmet. Vagy ehhez viszonyítva bizonyul értelmetlennek. Az gyürkőzzön neki e karcsú kötetnek, aki nem hunyja be szemét, nem zárja be eszméletét a *rendeltetés* hívó és kérő jelei előtt. Jó-kai Anna történetei itt, ebben a könyvben, minden eddiginél közelebb vezetnek az eredet, a bukás illetve a bukás után feltáruló létperspektíva szabad szemmel nem látható elrendeltségéig. De vajon szabad-e a szem ezek nélkül a távlatok, belátások nélkül?

Igen, szabad: az akaratszabadság jogán, valamint a biológiai anyagiságba és a történelmi okozatiságba helyezkedő immanens, egyszintű, születés meg halál két végpontja közé szorult egzisztálás képviselésében. S a körülpillantó tekintetnek ez a szabadsága is fontos, nélkülözhetetlen Jókai Anna világképében és elbeszélésformáiban. Szükséges, de nem elégséges feltétel.

Nem elégséges feltétele annak a megismerésnek, amely az egyedi-időbeli sorsot kétfelé is végtelenné teszi, amely a minden kezdetek kezdetétől *létben levő* s minden lezárulást *eleve maga mögött hagyó* isteni-transzcendens tervre, szándékra, kozmikus érvényű és hatókörű elrendelésre eszméltet rá. Aki azonban akár csak hajlandó *tudni*, de még vagy már a tudás biztossága nélkül él, annak élete már hiteles, annak élete már nem pontokat ejt el az időben, hanem fejlődési szakaszokat, éonokat, érákat köt össze maradandóan.

Jókai Anna most közvetlenül a megismerést és annak lélektani, antropológiai környezetét, feltételrendszerét fogja vallatóra. Novellahősei már kiszakadtak az ősi, teremtés idejű egységből; fájó hiánnyal telnek el, ám máris egy új, töredékesebb létezésforma kényszerreinek kell megfelelniük, mégpedig a visszafelé vágódást előretekintő várakozásra cserélve. Honnan és – most – hová? Ez az alapkérdés a kiindulópontjuk.

„Tétova eszmélés. Tétova még a hiány is.

Odalenn nem kellett határozat; előre-hátra, föl és le, vagy akár ki és be: a végtelenné locska hab, játszódás csupán. Az igének nincsen bővítménye. Alany és állítmány együtt lebegnek, személy és szám el nem különült. Kérdés sincs: nincs *mire* kérdezni, teljes az evidencia. *Idekünn* először az *ugyan miért* kamaszos sértettsége. S csak sokkal később a *merre* kétségbeesése. Mert a *honnan* és *hova* még kétségtől sem fertőzött. *Ahhoz, akitől*. Aki már előbb kivonult: s a vizek egyensúlyát tapasztalhatóan maga után vonta.

A só rászáradt a fiú bőrére. Nyelvével fölolvastotta. Az íz, a só íze ismerős. Már nem félt annyira. Valami azért megmaradt.

De *merre?*” (*Helyzetjelentés, előzménnyel*)

Pontos leírás lényegült át itt mítoszi látomássá. Lélektani reáliák („kamaszos sértettség”, „kétségbeesés”) szövődtek össze általános létmotívumokkal, a „*honnan és hova*” kérdése viszont átfordult a „*merre*” konkrétságába.

A jelen való világnak – amint a könyv minden lapján kitetszik – ez a *merre* az alapkérdése. Milyen utak választhatók, milyen utakat képes az ember választani?

Történetekre, novellákra utaltam az imént. Egyik sem hiteles megnevezés. Jókai Anna ismét új műformát alakított ki magának, amint eddigi pályája során annyiszor. A *Ne féljetek*-ben már teljesítette a regény spiritualizálásának valamennyi feltételét: ez a könyv méltóképpen vezette át az életművet az új évezredbe. Most rövidprózájára bíz roppant feladatokat. Az új képződménynek van köze a mítoszhoz, a meséhez, a fabulához, a tudományos-fantasztikus történetképzéshez, ám mindegyik kategória szegényes a *Majd*-ban megvalósult műfajok megjelölésére.

A *Majd* „szövegei” a teljes Biblia kezdő- és zárórészét alkotják újjá a Krisztus utáni harmadik évezred küszöbén: a Genézist meg az Apokalipszist. A Teremtés könyvét s a Jelenések könyvét. Minden részlet, minden másodlagosnak tűnő építőelem csak ez előtt a horizont előtt értelmezhető.

A *példázat* fogalma talán hívebben képes jelölni e művek igazi műfajiságát. De ez se pontos. A példázat egyértelmű megoldással jutalmazza az olvasót; Jókai Anna vibrálóan eleven és tevékenyen gondolati elbeszélésvilága csak impulzusokat ad.

Csak? Ez a „csak” a legtöbb, mert az irányt mutatja meg, és a késztetést adja hozzá. Az olvasó nem történetet követ nyomon, hanem belép a világ és a szakrális jelentésében fel-fogott történelem drámájába. Aki nem érez újra meg újra *döntéskényszert* a *Majd* olvas-tán, az még nem nőtt fel ezeknek a műveknek szellemi igény szintjéhez.

Az egyes darabok személyfölötti érvényességüvé fokozott, többnyire jóhiszemű, de tájékozatlanságuknak kiszolgáltatott hőseit az *egy* irány, az *egyféle* út, az *egysíkú* fejlődés tévképzete babonazza meg. a *Türelem*-ben „A. *elvegyült*, Z. *fölülemelkedett*.” A *Közlések* címet viselő remekműben „Humán úr” egymaga téved (el) kétfelé: „Néha *föülkerekedett*, néha *alányomták*. Valamiféle kiszámíthatatlan vurstli-mechanizmus kénye-kedve szerint. S néha *föül* érezte magát *mélyen*; s *lent* a *magasban*.” Igen, ez az utóbbi felismerés, a pólusok egymásba való átváltásának megtapasztalása – talán ez a legmélyebb és legmagasabb, legátfogóbb és legegységesebb üzenete, „*közlése*” a kötetnek. A már idézett *Türelem* a Jókai Anna létrehozta univerzum egy további lényeges szintézisét formálja jelenetté: színlelés és megvalósulás, látszat és valóság egymásrautaltságát. Az A. és Z. vágyait beteljesíteni hivatott „Mesterről” kiderül, hogy „nyomdafestékekkel sokszorosított” csaló. D nem: mégsem az. A még tökéletlen Mester-imitátor, aki csak a már elhangzott igazságot képes hajtogatni, a történet végén (újra) igaz, méltó „tanítvány” lehet. Azok közül való, akik már legalább *sejtik*, kire-mire várokoznak.

A létmegismerés szereppárosai közül „Hunni Hanna, Hunni Henri és a rimanócok meg a lucillák” meséje a legmozgalmasabb, fantasztikus realizmusában a legkidolgozottabb, jelenünkre vágó kórkritikájában a legszatirikusabb. Ez a novellamese egyúttal groteszk nyelvi humorának kifogyhatatlan bőségével is elkápráztat. Henrinek az anyagba, a szerzésbe, a tiszavirág-életű birtoklásba süllyedt rimanócoktól, Hannának a légiiesen könnyed, minden súlyt és minden egyediséget letagadó-lehazudó lucilláktól sikerül viszszaemerkülnie... a földre. Most, a mese végén kezdődhet az igazi keresés. Amelyről alig-

hanem a titokzatos, a történetmondásban mintegy háttérbe szoruló „kékbátyusok” – beavatottak – tudnának a legtöbbet mondani.

Annyi bizonyos, hogy a *Majd* történetei nem zárulnak le teljesen. Mindegyik befejezés valójában megkettőzi a művet, mögéje vetíti lehetséges jövőbeli távlatát.

A mesének mint irodalmi csíraformának a jelenléte még egyértelműbb a *Remake* című történetben, amely a La Fontaine-i *A molnár, a fia meg a szamár*-ra játszik rá. (Olvas-hatunk még egy pompás, az „eredeti” konklúzióját ellentétébe fordító Andersen-parafra-zist, a *király legrégibb ruhája*-t.) Mondatról mondatra lehetne, kellene megvilágítani ezt a csodálatosan kidolgozott eszmei példamesét. A vaskosan mindennapi mozzanatok mö-gül a teremtményi létállapot alapvonásai villannak elő. Ezúttal csak a nézetem szerint leg-lényegesebb változtatásra utalhatok: a kéretlen tanácsadókat Jókai Anna előbb feltűnően megkülönbözteti egymástól, majd az elbeszélés végén egy mély értelmű csattanóval együgyűnazon figurába gyúrja össze őket. Csak a látszat, az álarc, a maskara cserélődött: „... ugyanaz a mókamester járt itt ... pusztán a hecc kedvéért ellenkedve.” A mese, mint hajdan a romantika nagy drámai költeményeiben, átlényegült: a világ emblematikus-szim-bolikus állapotrajzává lett.

A kötet második felében elszakadunk a jelenkortól, s az elbeszélő hívására a távolabbi jövő „leleteit” vehetjük szemügyre. Ebben a blokkban kétféle írásmodellel találkozhatunk. Az egyik típus a minimumra csökkenti a történetelemeket: egy közös cím alatt több, egy-mástól elütő nyelvezetű „szövegdokumentum” sorakozik. Ilyen a *Szerkesztőség a szer-kesztőhöz (Levélváriációk 2010. szeptember)*, a *háromszemű* (szöveg egy Nagy Testvér-szabású korrektor jelentőségelteljes lapszéli javításaival a 2900. évből), a *Bűntanya (Az Internet közérdekű közleménye – idő: a Kr. u 3666. esztendő)*, a *Mielőtt megáll az ész (A 7456. számú Kommunikációs Előljáró közleménye – idő: 7003)*. Gyorsan hozzáteszem még, hogy ilyesfajta leleményes, no meg tanulságos nyelvi szembesítésre a jelen is inspi-rálhat, amint *A választék* szövege mutatja (ez aztán a keserű cím!). Egy másik változat erősebben őrzi a történet- illetve elbeszélés szerűséget. Ezek a darabok: *A műszeműek*, a *Ki kicsoda*, végül a kötet vég- és tetőpontján a kétfelé tagolt *Az utolsó gyermek*: ennek első fejezete (változata) a *Ha* – címet viseli, második egysége, a *Ha+* az új Földre, új Ég alá születő, immár az Atyához (ismét *hasonlító* utolsó gyermek isteni felmutatásának ver-ses prófécijája.

Ha mínusz: a falanszterinél is embertelenebb végső társadalomban élő két véglény, férfi és nő sikeres nemzése-szülése, az utolsó gyermek, aki „öntudatlanul, nyomtalanul sorvadt el a Földön.” „A Teremtmény tönkretette a Teremtést.” Igen: a teremtmény képes rá. Jókai Anna metafizikája, istenképének egyik legfőbb jegye mutatkozik meg (újra) előttünk: a Teremtő, az örökkévaló Isten maga is függ a szabad akarattal felruházott s szabad akaratával visszaélő emberi lénytől. Az egyik legfontosabb „novella”, a már idézett *Közlések* megjeleníti a „síró Urat”, aki így beszél a Kerubok s a Szeráfok karához: „Előbb kellett volna semmire szánnom [az embert]. Most már magával együtt ő pusztít el engem. Barátaim: a végtelen könyörületesség csapdájába estünk. A végső szó: *fordítsátok vissza az imát. Én kérek, mert van még bizodalمام.*”

Megrendítő szózata ... mit szózata! Elhaló, reszketeg vallomása ez az Istennek; még-pedig a szenvedő istennek. Szenved(het)-e Isten? Szenvedhet-e az Atyaisten? Jókai Anna itt borzongató erővel *jeleníti meg*, formálja hangokká és beszéddé a *Deus crucifixus* teoló-

giáját, amely néhány XX. századi vallásbölcselelő (Jürgen Moltmann, Kazoh Kitamori, Eberhard Jüngel) munkássága révén alighanem végképp hiteltelenítette a középkori keresztény bölcseletnek a tökéletességében sebezhetetlen, szenttelen és szenvedéstelen Istent megmintázó felfogását, amely különben nem annyira a Szentírásról, mint inkább a hellenista görög istenképzeten alapult.

Hogyan is osztályozzam ezeket az utolsó jövővíziókat? Utópiákat olvastam? Világos, hogy nem. Talán inkább ellenutópiákat: ebbe a műfajváltozatba viszont a Jókai Anna-i életműnek itt is, itt igazán felfénylő alapmondandója, üzenete, sugallata miatt nem sorolom őket. Az ellenutópia ugyanis az utópiának csupán visszája: leszámolás a túlzott, a megalapozatlan bizakodással, azon az áron, hogy még a reménynek egy szikrája sem maradjon a mű jelentésszerkezetében. Nos, Jókai Anna „majd-elbeszéléseiben”, jövőképeik minden illúziótlan komorsága ellenére is, nemcsak szikráznak, de sugárzik is a remény. Mert – Istennek hála – a Jó erői is kiszámíthatatlanok és fölmérhetetlenek.

Mi mindenről írhatnék még. Például: szűkebben irodalmi szempontból a könyv írásai szembeötlő módon felhasználják, de mindjárt ironikus zárójelbe is teszik az ún. posztmodern szövegirodalom eljárás módjait. A késői korok „dokumentumainak” szellemellenes nyelvi csőszködése, lapszéli cenzúrája például szövegjátékot idéz, no de tragikus történelmi árnyat vet, és így már komolyan veendő. S milyen mély irónia bujkál a *Remake* címadásában: mintegy szaván fogja a posztmodernitás egyik jellemző műfaját, módszerét, divatját: íme egy „remake”, nesze, fogjad, de *ez itt* nem a másodlagosságban, nem a minden-mindegy véletlenszerűségében reked meg vagy épp izeg-mozog, hanem a *felújításból* egyetemes példázatot teremt.

*

A *Majd* ismét elején áll valaminek. Egy korszaknak nyitánya ez, mégpedig, úgy hiszem, és hadd higgyem, nemcsak az író pályáján.

A jelenszabású, vagyis a jelent naptárilag meghosszabbító, gépiesen ismétlő, ám közben egyre silányuló jövő idő kíméletlenül pontos leleplezése nyisson végre utat az olykor megfontoltan visszalépő, gyakrabban merészen előre lendülő, de mindenkor és mindenképp *fölfelé* tartó jövőendőnek.

Bárdos László